

Pseudo-Apol·lodor, *Bibliotheca*: notes crítiques¹ (I)

Francesc Cuartero i Iborra

Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Filologia Clàssica
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

Data de recepció: 14/6/1995

Resumen

La *Bibliotheca* del Ps.-Apol·lodor ofereix el triple interès de ser el únic manual sistemàtic i global de mitografia llegat per la antigüedat grega, escrit amb un propòsit docent; de ser font única de certes versions de històries mítiques; de seleccionar les seues fonts per oferir de la mitologia grega una visió arcaizant i conservadora. Un nou examen dels testimonis, amb vista a una edició de l'obra, porta a defensar diverses lectures tradicionals davant enmiendes comunament acceptades: I 8 Ἀμφιτρίτη ha de mantenir-se; I 10 leer Φόρκυς; I 24 leer τῆς κρίσεως γενομένης; I 26 conservar, sense cap suplement, la lectura dels mss.; I 53 leer Κανάκη δὲ ἐποίησεν; I 64 leer καὶ πρὸς τούτῳ Θυγέα.

Abstract

Ps.-Apollodorus' *Library* offers us a threefold interest: it is unique as a systematic and comprehensive handbook of mythography inherited from Greek antiquity, written with a teaching purpose; it is the only source for certain mythical stories; the author has selected his own sources to bring an archaizing and conservative view of Greek mythology. A new examination of the witnesses, in order to an edition of the work, leads us to defend some traditional readings in front of emendations commonly accepted: I 8 Ἀμφιτρίτη must be maintained; I 10 read Φόρκυς; I 24 read τῆς κρίσεως γενομένης; I 26 the reading of the mss. must be maintained, with any supplement; I 53 read Κανάκη δὲ ἐποίησεν; I 64 read καὶ πρὸς τούτῳ Θυγέα.

1. El breu manual mitològic que ens ha estat transmès amb el títol de Βιβλιοθήκη i sota l'autoritat d'Apol·lodor atenès, gramàtic, continua suscitant qüestions d'història i de sociologia literàries per a les quals estem encara lluny d'haver assolit respostes del tot satisfactòries. Són encara problemes l'inventari de les fonts i l'ús —directe o indirecte— que en féu l'autor; el propòsit de l'obra; les relacions entre aquest llibret, certament pseudoepígraf, i l'obra autèntica del cronògraf i teòleg atenès del segle II aC. La pobresa de materials que puguin servir de base o de terme de comparació ens priven d'arribar a conclusions definitives².

1. Aquest treball forma part del projecte d'investigació *Els mitògrafs grecs. Estudi de la tradició textual i edició*, finançat per la DGICYT (PB93-0890).
2. El primer que va demostrar el caràcter pseudoepigràfic de la *Bibliotheca* fou C. Robert, *De Apollodori Bibliotheca*, diss. Berlín 1873. El mateix autor proposa, com a públic al qual anava adreçada l'obra,

Amb tot, feta abstracció d'aquests problemes, la *Biblioteca*, tot i haver-nos arribat mutilada i malgrat també la seva manca de pretensions literàries, té per a nosaltres un interès indubtable. En primer lloc, és l'únic exemple conservat de manual mitològic, val a dir d'exegesi sistemàtica d'un copiós arbre genealògic que comença en les divinitats primigènies i, maldant per seguir una progressió cronològica dins les sengles branques, pretén arribar a les darreres generacions heroiques. Fins i tot posem algun indici dels propòsits de l'obra: el patriarca Foci fa precedir el seu resum de la *Biblioteca* per un epigrama³ d'estil pretensions i alambinat, potser degut al mateix «Apol·lodor», on es declara el caràcter enciclopèdic i vulgaritzador de l'obra: aquesta se'n revela com l'únic exemple conservat d'un subgènere literari que degué produir, en els darrers segles de l'antiguitat, exemples tan nombrosos com èffmers⁴. Segonament, la *Biblioteca* és, alguna vegada, per a nosaltres, l'única font d'un mite; més sovint ho és d'una versió mítica. En tercer lloc, l'actitud cultural de l'autor, que hom endevina conservadora i girada vers un passat literari gloriós, determina la selecció de les fonts i, ensem, la delimitació de l'àmbit de les històries: qui llegís l'obra prescindint dels aspectes lingüístics, podria arribar a creure que no hi havia hagut la conquesta romana i que l'autor havia viscut, per exemple, en el segle III aC⁵.

2. La *Biblioteca* ens ha pervingut a través de dues classes de testimonis, que Richard Wagner utilitzà per al seu text teubnerià, l'edició crítica més recent⁶. La tradició manuscrita principal, mutilada, car s'interromp en els inicis de la carrera heroica de Teseu, comprèn un grapat de còdexs, un dels quals, el *Parisinus graecus 2722* (= R), del segle XIV, és l'arquetipus de tots els altres. Mutilat ell també, amb l'ordre dels fulls trasbalsat, de lectura molt difícil per l'abundància d'abreviatures i per l'aparença ambigua de molts signes estenogràfics, fou copiat, abans que patís cap deteriorament, per un professional laboriós i expert i el resultat del seu esforç esdevingué la còpia intermèdia. A. Diller, a qui devem el millor treball sobre la història del text de la *Biblioteca*⁷, identificà aquesta còpia amb el còdex *Oxonienis*

els joves adolescents de l'escola del γραιμιατικός, ço que explicaria la «censura moral» que hom detecta en certes versions mítiques. Un propòsit vagament vulgaritzador, de *reference-book* sembla atorgar-li Frazer en la introducció a la seva edició bilingüe (I, p. XLII sq.). Un caràcter de «discurs politeista» grec, d'afirmació culturalista davant la invasió de formes orientals de culte, ha proposat en el seu excel·lent article Marie-Madeleine Mactoux, «Panthéon et discours mythologique. Le cas d'Apollodore», *RHR* 206, 1989, 245-270.

3. PHOT. B. cod. 186, 142a-b = Henry, III, p. 39 sq.

4. Un canvi interessant per a la consideració de la *Biblioteca* com a obra narrativa, amb independència de la seva possible intenció educativa, és l'estudi de Consuelo Rufz Montero, «La morfologia de la "Biblioteca" de Apolodoro», *Faventia* 8, 1986, 29-40.

5. El millor estudi de les fonts del Pseudo-Apol·lodor és encara el de M. Van der Valk, «On Apollodori Bibliotheca», *REG* 71, 1958, 100-168.

6. Dins els *Mythographi graeci*, I, Leipzig 1894, ²1926. El text és reproduït, amb menció de les variants i de les conjectures principals, en l'edició bilingüe de J. G. Frazer, *Apollodorus. The Library*, I-II, London & Cambridge Mass. (Loeb CL) 1921, important pels seus comentaris mitològics i sovint reimpressa.

7. DILLER, A. «The Text History of the Bibliotheca of Pseudo-Apollodorus», *TAPA* 66, 1935, 296-313.

Laudianus graecus 55 (= *O*), del segle xv. El mateix Diller donà poc després notícia d'un altre manuscrit, de la mà d'Angelo Poliziano, el qual extractà directament de *R* passatges d'extensió diversa, adés en grec, adés traduint-los al llatí. El manuscrit, *Monacensis graecus 182* (= *M*), destinat exclusivament a ús privat, presenta també dificultats d'interpretació⁸.

La tradició es completa amb dues col·leccions d'*excerpta* descoberts i publicats en el darrer decenni del segle XIX i que Wagner pogué valorar i utilitzar: són les conegudes com *Epitoma Vaticana* (*E*) i els *Fragmenta Sabbaitica* (*S*)⁹. Les dues sèries d'extractes serveixen, en primer lloc, per reconstruir, ni que sigui parcialment, la part perduda; però també com a testimonis de les parts conservades, per a les quals ara i adés proporcionen el text correcte, en bon nombre de casos lliçons que cal considerar per a la *selectio*.

Així doncs, com va veure el professor Papathomopoulos¹⁰, el text de la *Bibliotheca* es reconstrueix majorment a partir de *R*, amb el qual caldrà comparar les lliçons de *E* i de *S*. Les vastes llacunes de *R* hauran d'ésser omplertes exclusivament amb *O* i, arribat el cas, amb *M*. Per al final perdut en la branca principal de la tradició, per recuperar-ne el contingut utilitzarem la comparació de *E* i *S*.

¿Això significa que els apògrafs indirectes de *R*, els altres vuit còdexs amb els quals *R*. Wagner esmerçà tant de temps i tant d'esforç a fer-ne la col·lació i a transcriure'n les lliçons en el seu aparat crític, no són de cap utilitat? La decisió, com quasi sempre, no pot ésser absoluta. És cert que, en general, no fan res més que corrompre progressivament el text. En alguns casos, però, alguns exemplars fan la impressió d'haver passat per les mans d'un copista semidocte o fins i tot d'haver servit de material de treball d'un humanista amb coneixements mitològics: ho demostren les esmenes banals d'errors evidents i les escadusses conjetures¹¹, que atorguen als *deteriores* una condició pròxima a la de les edicions humanístiques.

La conveniència d'una nova edició de la *Bibliotheca* ens ha mogut a emprendre'ns en una revisió del text a partir de l'examen dels testimonis de la tradició, ço que implicava reprendre el juí de certes lliçons i de moltes conjetures. El treball esmentat de Papathomopoulos, que rectifica moltes lliçons errades, i l'excel·lent

8. Els apògrafs de *R*, tant directes com indirectes, foren classificats per Wagner (p. XI sq.). Una *prima classis* comprèn, a més del *Laudensis*, el *Parisinus graecus 2967* (*R'*), de final del segle xv o començament del xvi. Tots els altres còdexs són del segle XVI. A la *classis altera* (*b*) pertanyen el *Palatinus Vaticanus gr. 52* (*P*) i els *Parisini graeci 1653* (*R''*) i *1658* (*R'*). La *classis tertia* (*c*) està composta pel *Vaticanus gr. 1017* (*V*), el *Laurentianus plut. 60, 29* (*L*), el *Neapolitanus III A 1* (*N*) i el *Taurinensis C II 11* (*T*). Quatre altres còdexs, més recents encara, no foren tinguts en compte per Wagner; vegeu p. XI sq. L'editor alemany no va examinar directament *O*, ans va concedir prioritat a *R''*, que és, en realitat, una còpia servil de *O*, tot i que molt acurada i ben llegidora.

9. Les edicions principals dels extractes són encara les úniques: WAGNER, R., *Epitoma Vaticana ex Apollodori Bibliotheca*, Leipzig, 1891; PAPADOPULOS-KERAMEUS, A., «Apollodori Bibliothecae fragmenta Sabbaitica», *RhM* 46, 1891, 161-192; DIELS, H., «Supplementum», ibídem 617 sq.

10. PAPATHOMOPOULOS, M., «Pour une nouvelle édition de la *Bibliothèque* d'Apollodore», *Ελληνικά* 26, 1973, 18-40.

11. Les conjetures encertades o plausibles es troben especialment en *P*, el còdex tingut per òptim fins a l'edició d'Heyne (1782; ²1803), *V*, *L* i *N*, dins el text o *in margine*.

comentari dels professors Carrière i Massonie¹², en reivindicar ara i adés el text dels manuscrits per damunt d'esmenes innecessàries, ens han fressat el camí.

Iniciem tot seguit el primer lliurament d'una sèrie de propostes de relectura¹³.

3. I 8, p. 7¹⁸ (catàleg d'oceànides):

Ἀμφιτρίτη *E O*, del. Heyne (cl. I 11): Ἀμφιζώ *propos. Commelinus* (cl. Th. 360), Ἀμφιζύτη *propos. Heyne*.

Amfitrite és per a nosaltres, lectors d'Hesíode, no pas una oceànida sinó una nereida. És, doncs, explicable que, de bona hora, hom l'hagi simplement foragitada del catàleg de les filles d'Ocèanos i de Tetis o que hom hagi pensat de cercar-li una substituta. Ἀμφιζώ té, si més no, l'avantatge de pertànyer a la llista hesiòdica; manca, però, de «probabilitat paleogràfica» —condició inexcusable per a una bona *emendatio*. Tampoc no en té gaire Ἀμφιζύτη, tot i que compta amb una certa «probabilitat fònica»¹⁴. Tanmateix, ἀμφιζύτη, mot ben conegut, especialment com a epítet d'illes¹⁵, no està testimoniats enlloc com a nom propi. És cert, però, que les llistes de divinitats marines, oceànides i nereides, que poetes i mitògrafs ens proporcionen¹⁶ contenen noms que, ben sovint, lluny de designar divinitats proveïdes de culte i de mitologia, migra que aquesta sigui, semblen simples evocacions de la mar, dels seus accidents geogràfics i climàtics, adés simplement descriptius, adés inclouen connotacions de bons auguris per als mariners; a voltes, finalment, ens les havem amb creacions majorment poètiques en les quals factors fònics, com ara la rima i l'al·literació dominen sobre els semàntics.

Per altra part, els intercanvis entre la fillada femenina d'Ocèanos i la de Nereu són naturals i poden haver estat freqüents. Doris, una oceànida (*Th.* 350) i muller de Nereu (*Th.* 241), és mare d'una nereida homònima (*Th.* 250): ¿és suficient explicació que la filla dugui el nom de la mare? Però Eudora és, també per a Hesíode, el nom d'una nereida i el d'una oceànida (*Th.* 244. 360). Mèlite, una nereida segons Hesíode (*Th.* 247), és una oceànida per a l'autor de l'*Himne a Demèter* (419). Així, doncs, abans d'arriscar-se a inserir un nom altrament desconegut o de procedir a la simple atèsi, val la pena de cercar una explicació interna.

12. CARRIÈRE, J.-C.; MASSONIE, B., *La Bibliothèque d'Apollodore* (Annales littéraires de l'Université de Besançon 443), Besançon-París, 1991.
13. Cito els passatges pel llibre i el paràgraf, seguits de la pàgina i, en número volat, la línia de l'edició de Wagner.
14. *Passez le mot*. Moltes faltes de còpia s'expliquen pel fet que l'escriba llegeix un text d'alguna extensió (de mitja línia a línia i mitja) i el memoritza efímerament abans de transcriure'l. Aquest procés (lectura, memorització, reinterpretació, transcripció) implica prou sovint perturbacions de caràcter fonètic, ortogràfic o semàntic, culpables de grafies defectuoses, d'omissions, d'alteracions en l'ordre dels mots, etc.
15. *Vegeu ex. gr.*: *Od.* I 50. 198; XI 325; XII 283; *Hom. h. Cer.* 491; *Hom. h. Ap.* 27. 251. 291; *Hes. fr.* 43a 57 M.-W.; A. R. I 1305.
16. Oceànides: *Hes. Th.* 346-366. Nereides: *Il.* XVIII 39-49; *Hes. Th.* 243-264; *Hom. h. Cer.* 417-424; *VERG. G.* IV 336 sqq.; *HYG. F.* I.

El professor West recorda¹⁷ oportunament el fragment líric atribuït a Aríon de Metimna, però sens dubte espuri:

δελφίνες, ἔναλα θρέμματα
κουρῶν Νηρηίδων θεῶν,
ᾗς ἐγείνατ' Ἀμφιτρίτα¹⁸.

La conclusió, lluny de suspicàcies hipercrítiques, és òbvia. Segons la genealogia literàriament més prestigiosa, de la qual Hesíode és en bona part responsable, Amfitrite és, només secundàriament, l'esposa de Posidó¹⁹, un *parvenu* com a déu del mar²⁰, mentre que ella fou, de sempre, mestressa de les onades i de les tempestes, nodridora de monstres marins²¹. En canvi, una genealogia alternant feia d'Amfitrite la mare de les nereides, fins i tot (no hi ha, en principi, cap inconvenient a admetre-ho) l'esposa de Nereu. De fet, el nom d'Amfitrite no figura en l'àmplia selecció de nereides del cant XVIIIe de la *Iliada*.

L'autor de la *Bibliotheca*, per a les genealogies divines, ha seguit bàsicament Hesíode, tot exercint ara i adés el dret de divergir-ne. Vegem-ne alguns exemples. Úranos és el primer sobirà de l'univers, els centímans i els ciclops naixen de la unió d'Úranos i de Gea *abans* que els titans, Dione és una titànide²². Afrodita, per al Pseudo-Apol·lodor, no naix de l'escuma seminal que vessen els genitals amputats de Cronos, ans és, com per a Homer, filla de la unió normal de Zeus i de Dione²³. D'acord amb la versió usual, Persèfone és la filla de Zeus i de Demèter²⁴, mentre que el nostre mitògraf li atorga per mare la primordial Èstix (I 13).

Les sirenes són, primer, filles de la musa Melpòmene i del déu-riu Aqueu (I 18), ço que no és cap entrebanc perquè, poques pàgines més endavant, llur mare probable sigui Estèrope, una princesa etòlia (I 63). No hi ha cap dubte que Atalanta, filla d'Esqueneu, la donzella transgressora, que participa en la cacera del senglar de Calidó i esdevé la causa involuntària de la mort de Melèagre (I 68-71), és la mateixa heroïna la història de la qual s'explicarà en un altre lloc de la *Bibliotheca* (III 105-109. 164). L'autor ha començat seguint la versió bèocia sobre Atalanta, més tard ha desenvolupat la versió arcàdia. La coherència recíproca entre els mites, preocupació virtual dels autors moderns de manuals de mitologia, és de bon tros secundària per als mitògrafs.

No hi ha, doncs, prou raó per excloure Amfitrite de cap dels dos catàlegs: «Apol·lodor» ha seguit, en primer lloc, una font que presentava Amfitrite com una

17. WEST, M.L., *Hesiod: Theogony*, Oxford, 1966, p. 238.

18. *PMG* 939, 9-11.

19. Vegeu *Th.* 930 sq.

20. Posidó sembla, en efecte, haver estat primerament un déu de les aigües subterrànies: vegeu LITTLETON, C., «Poseidon as a Reflex of the Indo-European 'Source of Waters' God», *JIES* 1, 1973, 423-440.

21. *Od.* III 91; V 422; XII 59 sq. 96 sq.

22. WEST, M.L., *The Orphic Poems*, Oxford, 1983, p. 121-126. No seguim, però, l'autor en la seva interpretació d'aquestes diferències com a procedents d'una «teogonia drílica».

23. *Th.* 188 sqq.; cf. *Il.* V 370 sqq.; *E. Hel.* 1098.

24. *Th.* 912 sq.; *Hom. h. Cer.* 1 sqq.; *PAVS.* VIII 37, 9.

oceànida i, presumiblement, com la mare de les nereides; un poc més endavant, ha utilitzat una llista de nereides que té poc a veure amb l'hesiòdica²⁵. Amfitrite és al seu lloc, primer com a oceànida, després com a nereida.

4. I 10, p. 8⁷:

Πόντου δὲ καὶ Γῆς Φόρκυς Θαύμας Νηρεὺς Εὐρυβία Κητώ
Φόρκυς *O* (cf. *Th.* 237. 270 al.): Φόρκος *Faber* (cf. *II* 37; *Ep.* 7, 20).

Dels avatars del Vell del Mar, Forcos/Forcis és, al cantó de Nereu, el més prestigiós. És per això que Hesíode, en el seu esforç sistematitzador, els articula com fill i pare (*Th.* 233 sqq.). Però, a més, així com les deïtats marines tenen el poder de mudar d'aparença, també el nom del pare de les fòrcides i de les gòrgones no presenta una forma constant: Φόρκυς a l'èpica tradicional²⁶, Φόρκος a partir de c. 500 aC²⁷; fins i tot Πόρκος, com devien pronunciar els habitants de les riberes meridionals del Peloponès²⁸.

Els darrers editors (Wagner, Frazer), presos d'una lloable fal·lera d'unificació ortogràfica, restitueixen en la narració teogònica la forma que després es troba, en parlar de les fetes de Perseu i en fer el compendi de les aventures d'Ulisses. És clar que a la diversitat de fonts (teogonia, llegenda argiva de Perseu, *Odissea* &c.) pot correspondre diversitat de formes. Semblantment el nom de *Deicoont* (Δηϊκόων), un dels tres fills d'Hèracles i Mègara en II 70, rep, unes pàgines més avall, en II 165, la forma *Deicoont* (Δηϊκοῶν)²⁹.

Reivindiquem per al nostre mitògraf el dret a la inconseqüència ortogràfica i restituïm la forma Φόρκυς en I 10, on la font deu haver estat arcaica i poètica, propera al *corpus hesiodicum*.

5. I 24, p. 12¹¹ sq.:

τῆς κρίσεως γενομένης τὴν κιθάραν στρέψας ἠγωνίζετο ὁ Ἀπόλλων.
γενομένης *ERO*: γενομένης *Aegius*.

Màrsias gosa lliurar una contesa musical amb Apol·lo. La condició és que el vencedor podrà fer amb el vençut el que vulgui. *Iniciada la competició*, τῆς κρίσεως γενομένης, el déu sona les cordes de la seva cítara en posició invertida, cosa que el sàtir és incapaç de fer amb els seus αὐλοί. En la construcció de genitiu absolut el participi aorist del verb γίγνομαι pot expressar el punt de partida de l'acció, i és, de fet, la forma emprada *ubique* a la *Biblioteca*.

25. No pas menys de vuit nereides de la llista d'«Apol·lodor» són de tot en tot absents d'Hesíode: Nausítoe, Pontomedusa (cf. *Pontoporeia, Th.* 256), Cranto, Ncomeris, Dero, Eumolpe, Íone, Limnoorea. Quatre noms, Hesíode els presenta en el capítol de les oceànides: Plexaura, Calipso, Ianira, Dione.

26. Cf. a més *Il.* II 862; *XVII* 218; *Od.* I 72; *XIII* 96.

27. *Ex. gr.*: *Pd. P.* XII 13; *Acvsil. FGrHist* 2 F 8. 11; *PLVT. Quaest. conu.* 745F; *Pavs.* II 21, 5.

28. Vegeu *ALCM. PMG* 1, 19; cf. *HECYCH. s. u.* Νηρεὺς.

29. *Papathomopoulos* (o. c. 22) afegeix Δηϊφόντης, anomenat Δηϊφόντης en *Q. S.* VIII 317.

A la guerra de Tebes, reprès el combat amb duresa entre cadmeus i argius, tenen lloc les proeses dels fills d'Àstac (καρτερός δὲ πάλιν γενομένης μάχης οἱ Ἀστάκου παῖδες ἤρριστευσαν II 74). En el curs d'una cacera en el mont Pèlion, se suscita entre els participants una contesa sobre l'habilitat venatòria, i Peleu guarda en un sarró les llengües de les salvatgines que mata (ἐνθα ἀμίλλης περὶ θήρας γενομένης Πηλεὺς μὲν ὧν ἔχειροῦτο θηρίων τὰς γλώσσας τούτων ἐκτεμών εἰς πήραν ἐτίθει, III 166). Havent-se iniciat un plet per la sobirania de l'Àtica entre Atena i Posidó, Zeus el resol amb el nomenament d'uns jutges (γενομένης δὲ ἔριδος ἀμφοῖν περὶ τῆς χώρας, διαλύσας Ζεὺς κριτὰς ἔδωκεν κτλ, III 179)³⁰.

S'imposa, doncs, mantenir la lectura unànime de la tradició, γενομένης, i excloure l'esmena γενομένης de la *princeps*, acollida per Wagner i per Frazer.

6. I 26, p. 12²⁴-13¹:

ὁ δὲ ἐπὶ τὸ χαλκεῖον ἔλθων καὶ ἀρπάσας παῖδα ἓνα, ἐπὶ τῶν ὤμων ἐκέλευσε ποδηγεῖν πρὸς τὰς ἀνατολάς RO: ὁ δὲ <εἰς Λῆμνον> ἐπὶ τὸ χαλκεῖον <Ἡφαίστου> ἔλθων κτλ. Heyne (cl. Ps.-ERATOSTH. 32).

La doble integració d'Heyne es basa en la versió dels *Catasterismes* del Pseudo-Eratòstenes i recorda el procediment acumulatiu dels primers editors de la *Bibliotheca*, més atents a proporcionar al seu públic un manual de mitologia que no pas a tractar de reconstruir l'original del mitògraf. Tant el Pseudo-Eratòstenes com l'escollista a Nicandre (*Theo.* 15) segueixen un mateix exemplar derivat d'Hesíode (fr. 148a M.-W.). Segons aquesta versió, Orió arribà a Quios, on el rei Enopió l'acollí com a hoste. Embriac i incontinent, l'heroi caçador violà Mèrope, la filla d'Enopió, i aquest el féu cegar i foragitar del país (ἐκ τῆς χώρας ἐκβαλεῖν). Orió, errant (ἀλητεύοντα), arribava a l'illa de Lemnos. Un viatge a peu d'un centenar de milles marines, ni que sigui a les palpentres, només ens resulta admissible tractant-se d'un heroi d'estatura gegantina i que ha rebut, a més, del seu pare, Posidó, la facultat de caminar sobre les aigües de la mar. Com sigui, a Lemnos, on Hefest té la seva coneguda farga, aconseguí una entrevista amb el déu, el qual, compadit (ἐλεήσας), li donà Cedalió, un seu servent (τόν αὐτοῦ οἰκέτην), perquè el guï fins a l'extrem oriental del món i puguin guarir-lo els raigs d'Hèlios.

Els detalls són, en «Apol·lodot», quelcom diferents. Presumiblement irritat per l'actitud desconsiderada d'Orió³¹, Enopió el feia posar-se embriac i, un cop ador-

30. En II 71, III 73 i III 204, l'expressió γενομένης μάχης aut sim. pot interpretar-se indicant el terme de l'acció.

31. Hom pot acceptar provisionalment l'explicació de M. VAN DER VALK, «On Apollodori *Bibliotheca*», *REG* 71, 1958, p. 101: «Apol·lodot» ha volgut, en el seu manual adreçat a joves estudiants, eliminar la menció de l'assalt d'Orió a la filla del seu hostatjador. Amb tot, Partení (*Erot.* 20) dona una versió de la història sensiblement diversa i aparentment truncada: Orió, fill d'Hirieu, enamorat d'Aero, filla d'Enopió, alliberava el país de salvatgines i oferia al pare el producte dels seus pillatges pels països veïns. Però Enopió, com que li repugnava tenir un home semblant com a gendre, ajornava el casament (el tema de la por d'estrènyer la relació amb un altre γένος, tan productiu en la saga heroica!), fins que un dia, estant embriac, Orió envaïa la cambra de la noia. La versió sembla que s'acaba amb l'ençegament de l'heroi, sense cap referència a guariment posterior.

mit, el cegava i el feia llançar a la platja (μεθύσας δὲ Οἰνωπιῶν αὐτὸν κοιμώμενον ἐτύφλωσε καὶ παρὰ τοῖς αἰγιαλοῖς ἔρριψεν). Orió feia cap a «la farga»: Wagner afegeix «d'Hefest», acceptant parcialment la proposta d'Heyne. Un cop allí, s'apoderava d'un minyó (ἄρπάσας παῖδα ἕνα) i l'obligava a guiar els seus passos cap a l'orient (ἐκέλευσε ποδηγεῖν τὰς ἀνατολάς).

Les possibilitats d'interpretació, tot prescindint de suplementes *in unciis*, són dues. En la primera, el pseudo-Apol·lodor abreujava la narració fins a l'extrem, car ἐπὶ τὸ χαλκεῖον cobria braquilògicament el viatge a Lemnos. La segona interpretació, per a nosaltres més probable, situaria la farga d'Hefest a la mateixa Quios i explicaria que aquest, més tard, a instàncies de Posidó, construís un búnquer on Enopeió pogués evitar la venjança d'Orió (I 27). L'estil, sovint —massa sovint— elusiu del pseudo-Apol·lodor ens porten a conservar el text transmès: no res, doncs, de suplementes.

7. I 53, p. 21¹⁴:

Κανάκη δὲ ἐποίησεν ἐκ Ποσειδῶνος Ὀπλέα καὶ Νιρέα κτλ.
ἐποίησεν Ο: ἐγέννησεν *post Scaliger edd.*: ἐκύησεν *coni.* Heyne.

La llició de *O* és semànticament, en el pseudo-Apol·lodor, un *unicum*. L'esmena no òbvia és ἐγέννησεν i ha estat unànimement admesa, tot i la seva manca de versemblança paleogràfica. La conjectura d'Heyne, *in commentario*, compta en el seu favor amb la freqüència del sintagma³², a més d'una certa probabilitat fònica.

Però παῖδας/παιδία ποιεῖν és un desenvolupament «natural» de παιδοποιεῖν, amb subjecte en femení ja en Sòfocles, *El.* 587-589:

ἦτις ξυνεύδεις τῷ παλαμναίῳ, μεθ' οὗ
πατέρα τὸν ἄμὸν πρόσθεν ἔξαπώλεσας,
καὶ παιδοποιεῖς

Però sobretot ποιεῖν, en el sentit d'«infantar», es troba testimoniats, i indiscutit, en Plutarc, *Coniugalia praecepta* 145d:

παιδίον δὲ γὰρ οὐδεμία ποτὲ γυνὴ λέγεται ποιῆσαι δίχα κοινωνίας ἀνδρός.

La *lectio recepta*, ἐποίησεν, és, doncs, intocable.

8. I 64, p. 24²⁻⁵:

γῆμας δὲ Ἀλθαίαν τὴν Θεστίου γεννᾷ Τοξέα... καὶ πρὸς τούτῳ θυρέα καὶ
Κλύμενον, καὶ θυγατέρα Γόργην κτλ.

32. Per a παιδίον ἐκύησεν vegeu *ex. gr.* PLVT., *Cons. in Apoll.* 105b; *Parall. min.* 312c.

πρὸς τοῦτω *restitui ex παρ^αδος τοῦτω O* (cf. II 145; III 118. 182): *παρὰ τοῦτω, id est παρὰ τοῦτω R^α x: παρὰ τοῦτον Faber Wagner.*

Els mss. *recentiores* presenten unànimement una lliçó errada que els editors, Wagner el darrer, amb bona opinió, no vacil·laren a corregir. En efecte, *παρὰ τοῦτον* «a més, a part d'aquest» és bon grec de l'època, que esmena l'inadequat *παρὰ τοῦτω*. *Ex. gr.:*

Ἰλλάτωνα προσάξομαι λέγοντα κόσμον ἕνα, ὡσπερ εἴπερ εἰσὶ παρὰ τοῦτον ἕτεροι κτλ. (PLVT. de *E apud Delphos* 389f)³³.

L'*emendatio* fou feta damunt el text d'Aegius, constituït a partir de *deteriores*, i és natural que Wagner l'hagi seguida, per tal com, allà on *R* es llacunós, el filòleg alemany se servia majorment de *R^α*, el seu descendent. Val la pena, ara, d'examinar la lliçó de *O*, apògraf directe de *R* i model, al seu torn, de *R^α*.

El copista de *O* ha escrit *πρὸς τοῦτω* i ha afegit damunt de la ρ una α de grandària lleugrament menor que la del *cursus* de l'escriptura. La interpretació sembla clara: l'escriba ha vacil·lat entre transcriure *παρὰ*, generalment abreujat *πα^α*, i *πρὸς*, que ell dóna sempre en *scriptio plena*. La vacil·lació s'explica si pensem que les abreviatures de *R* per a *παρὰ* (*πα^α*) i *πρὸς* (*πα^ο*) a voltes poden confondre's, com sap bé qui ha esmerçat moltes hores a esbrinar l'envitricollada estenografia del *Parisinus*. Un xic més difícil és la confusió entre *τοῦτον* (*τοῦτ*) i *τοῦτω* (*τοῦ* seguit d'un signe compost, adés una ω de gran format amb una τ petita al damunt, adés τ i ω successivament superposats a la υ).

Fa, doncs, l'efecte que el copista de *O*, confós per l'aparença ambigua de la preposició abreujada, va escriure, primer, *πα^α=παρὰ*; tot seguit es corregí (potser en identificar el règim preposicional, *πρὸς cum datiuo*) i escriví *πρὸς* sense esborrar la α voïada. És també possible, tot i que menys probable, per les raons suara exposades i per la competència del copista, el cas contrari: ell ha escrit, mecànicament, *πρὸς τοῦτω*, en adonar-se que el seu model deia *παρὰ τοῦτον*, ha rectificat el seu error només en part, sense esmenar la fi del mot següent, amb una inèpcia que no s'adiu amb la seva constatada professionalitat³⁴.

Finalment, si ens entestem a considerar les dues lliçons, *πρὸς τοῦτω* i *παρὰ τοῦτον*, en pla d'igualtat, la *selectio* optarà per la primera, fet esment de la *regula argentea* de la crítica textual: l'*usus scribendi* del nostre autor (vegeu l'aparat crític).

La persistència de la lectura errònia, *παρὰ τοῦτω*, en tots els manuscrits, llevat de *O*, suggereix, al nostre entendre, la comunitat d'origen dels apògrafs secundaris.

33. Vegeu també PLVT. de *animae procr.* 1015b; fr. 118.

34. Hi ha una tercera possibilitat, només teòrica: perplex davant l'abreviatura, l'escriba n'ha transcrit, en compendi, les dues solucions possibles. Però som a les acaballes del segle xv, lluny de l'època dels còdexs «totalitzadors», volgutament proveïts de variants: l'escriba de *O* pretén exclusivament proveir els seus clients d'un instrument de treball llegidor i útil.